

HİMAYE

(الحماية)

Câhiliye devrinde
ve İslâm'ın ilk dönemlerinde
Araplar arasında
yaygın olan bir müessesese.

Sözlükte "korumak, zarar verecek şeylere engel olmak" anlamına gelen **hima-**ye kelimesi terim olarak kişi, aile, aşiret ve kabilelerin herhangi bir saldırıya karşı birbirlerini korumasını ifade eder. Araplar çevresindekileri himaye eden kimseye "hâmi'l-humeyyâ" derlerdi. Himaye yerine zaman zaman **civâr** (komşuluk) ve **hafâre** (ahid, söz verme, antlaşma, para karşılığında koruma) kelimeleri de kullanılmıştır. **Tehaffûr** ise bir kimseden himaye edilmesini istemektir. Himaye eden kişiye de **hafîr** (**hafîrû'l-kavm**) denilir. İslâm ülkesine girmek veya İslâm ordusuna teslim olmak isteyen yabancı bir kimseye verilen can ve mal güvenliğini ifade eden **eman** ve **ahid** kelimeleri de buna yakın anlamlarda kullanılmıştır (bk. AHİDNÂME; EMAN). Belli bir süreyle sınırlı olan bu himayeden başka gayri müslimler cizye ödeyerek vatandaş sıfatıyla İslâm toplumunda yaşayabilir, gayri müslim bir bölge veya ülke halkı da bu statüden faydalanarak İslâm devletinin himayesine girebilirdi. Bu uygulama **zîmmet** kelimesiyle ifade edilir, bu statüden faydalanan kimselelere **zîmmî** denirdi (bk. ZİMMÎ).

Merkezî bir otoritenin bulunmadığı Câhiliye dönemi Arabistan'ında kabileler arasında karşılıklı bir güvensizlik vardı. Özellikle ticarî ilişkilerde ve panayirlarda malların ve kervancıların korunması büyük önem taşıyordu. Araplar'ın hayatı bir bakıma bu ticarî ilişkilerin sürmesine bağlı olduğundan himaye müessesesine çok önem verilmiştir. Çeşitli şehirlerde kurulan panayirlara katılmak isteyen tâcirler, yolları üzerindeki kabilelerin reis veya eşrafından birinin himayesine girip "hakk'u'l-mürû" denilen belli bir ücret ödedikten sonra o kabilelerin topraklarından geçebilirlerdi (Cevâd Ali, V, 629). Himaye isteyen kişiyle hâminin şeref ve asalet açısından birbirine denk olmasına dikkat edilirdi. Bir kabile reisinin kervanını, top- raklarından geçeceği veya gideceği kabilenin reisi yahut eşrafından biri korurdu. Böyle bir ticaret kervanını korumakla sağlanacak menfaat rekabete sebep olabilmekteydi. Meselâ 585 yılında Hîre Hü-

kümdarı Nu'mân b. Münzir'in Ukâz panayırına gönderdiği kervanın himayesi konusunda çıkan ihtilâf ve arkasından gelişen olaylar "yevmü'n-Nahle" ile sonuçlanmıştı (Saîd el-Efgânî, s. 165-167). Mekke'li tâcirler, güney ve kuzey ticaret yolları üzerindeki kabilelerle kervanların himayesi konusunda antlaşmalar yapmışlardı. Kervanların dışında münferit yabancı kişilerin geçişinde de güvenlik için eman şarttı (Cevâd Ali, V, 628-630).

Araplar kabilenin gücünü, şerefini ve nüfuzunu göstermesi bakımından kendilerine sığınanları himaye etmekle övünürlerdi. Böyle bir misafirin korunması ailenin şerefini gösterirdi. Câhiliye şiirinde bunun en eski örneklerini görmek mümkündür. Amr b. Kûlsûm muallakasında, sıkıntıya düşenleri himaye eden birçok kabile reisini savaşlarda yendiklerini söyleyerek kabilesinin büyüklüğünü anlatmak ister. Aynı şair atalarından Zebürre'nin vârisi olduklarını, onun şerefiyle himaye edildiklerini, ırz ve namusu korumada kendilerinden daha güçlü, ahidine daha sadık kimsenin bulunmadığını belirttikten övünür.

Câhiliye döneminde bazan bir veya birkaç kabilenin ileri gelenleri toplanıp mazlumu himaye konusunda zalimlere karşı antlaşma yaparlardı. Meselâ Mekke'de zulme mâruz kalan kimselerin haklarının alınmasına kadar zalimlerle mücadele konusunda yemin edilmişti. Bi'setten önce Hz. Muhammed'in de içinde bulunduğu Hilfü'l-fudûl bunun en güzel örneğidir (bk. HİLFÜ'L-FUDÛL). Hz. Peygamber'in, amcası Ebû Tâlib'in vefatına kadar onun himayesinde bulunması ve hicretten önceki Tâif yolculuğundan dönüşünde Mekke'ye girebilmek için akrabası Mut'im b. Adî'nin himayesine sığınması (İbn Hişâm, II, 381) bu geleneğin bi'setten sonraki ilk örnekleridir. Aynı şekilde Habeşistan'a göç etmek isteyen Hz. Ebû Bekir, İbnü'd-Düğunne tarafından müşriklere karşı himaye edilmiştir. Gördüğü zulüm sebebiyle Mekke'den ayrılan Hz. Ebû Bekir, yolda karşılaştığı İbnü'd-Düğunne Mekke'ye girince Kureyş'in ileri gelenlerine Ebû Bekir'in faziletlerini anlatıp onu emanına aldığı söyledi; onlar da bazı şartlarla buna razı oldular. Bu himaye, Hz. Ebû Bekir'in evinin yanına özel bir mescid yapılarak açıkta namaz kılip Kur'an okumasına kadar sürdü. Eşrafının ve çocuklarının bundan etkilendiğini gören müşriklar İbnü'd-Düğunne'ye başvurarak Ebû Bekir'in

şartlara uymadığını belirttiler ve verdiği himayeyi geri almasını istediler. Bunu duyan Hz. Ebû Bekir ona himayesini iade ettiğini ve bundan böyle Allah'ın himayesine sığındığını bildirdi (Buhârî, "Menâkıbü'l-enşâr", 45).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "hfr", "hbl" md.leri; *Kâmus Tercümesi*, I, 51, 844; Buhârî, "İmân", 39, "Zekât", 9, "Fezâ'ilü'l-Medîne", 1, "Cizye", 9, 10; "Ferâ'iz", 21, "Büyüç", 2, "Menâkıbü'l-enşâr", 45, "İtişâm", 5, "Şalât", 4, "Edeb", 94; Müslim, "Müsâfirin", 82; İbn Hişâm, *es-Sire*², II, 381; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, I, 128-129; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 41-42; Kırmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî fi şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, Beyrut 1401/1981, VII, 184; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, I, 233; XII, 237; *Tecrid Tercemesi*, V, 146-148; M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr., *Eyyâmü'l-'Arab fi'l-Câhiliyye*, Kahire 1361/1942, s. 326; Saîd el-Efgânî, *Esvâku'l-'Arab*, Dımaşk 1379/1960, s. 165-169; Muhammed Hamîdullah, *İslâm'da Devlet İdaresi* (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1963, s. 85-86, 90-100, 180, 210-211; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, V, 628-630; Bilmen, *Kamus*², IV, 68-69; Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, İstanbul 1984, s. 186-193; Mustafa Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayri Müslimler*, İstanbul 1989, s. 110-164; Ahmet Önal, "Civâr", *DİA*, VIII, 34-35.

NEBİ BOZKURT

HİML

(bk. YÜK).

HİMMET

(الهمة)

Velilerde var olduğu kabul edilen
olağan üstü irade gücü.

Sözlükte "meyil, arzu, istek, azim" mânasına gelen **himmet** kelimesi (çoğulu **himem**), "Kendini veya başkasını kemale erdirmek için kalbin bütün ruhanî güçleriyle Cenâb-ı Hakk'a yönelmesidir" şeklinde tarif edilmiştir (*et-Ta'rifât*, "himmet" md.).

İlk sûfiler himmetin önemine dikkat çeker ve buna değer verilmesini isterlerdi. Ebû Bekir et-Tamestânî her şeyin esasının himmet olduğunu söylerdi (Hervî, *Tabakât*, s. 515; Sülemî, s. 388). Huldî, velâyet makamına ulaşmanın mücâhede ile değil himmetle mümkün olduğu kanaatindeydi (Attâr, s. 755). Himmeti irade ve niyet olarak anlayan Hakîm et-Tirmizî'ye göre himmeti din olanın bütün işleri ibadet, himmeti dünya olanın her ameli dünya olur. Ebû Bekir eş-Şiblî'ye göre himmet iradenin güçlü bir şeklidir. Ebû